

SUNKÓ ATTILA

AZ ERDÉLYI FEJEDELMI TESTŐRSÉG ARCHONTOLÓGIÁJA A XVI. SZÁZADBAN¹

A magyar történettudomány által csak érintőlegesen feldolgozott, az általa betöltött szerepéhez képest mellékes katonai formációnak tekintett erdélyi testőrség történetével a szakirodalom mindmáig adós. Összefoglaló jelleggel Szádeczky Lajos foglalkozott a kérdéssel, de művének célkitűzéséből következően főként a székelység szempontjából vizsgálta a fejedelmi testőrséget.² Az erdélyi fejedelem mellett szinte a kezdetektől fennálló katonai elitalakulat azonban nem egyszerűen annak személyi védelmét látta el, hanem – csak a legfontosabbat említve – a fejedelem állandó seregének funkcióit is, ezért története, fejlődése érdeklődésre tarthat számot.

Trócsányi Zsolt művének³ katonai igazgatást tárgyaló fejezetében mindössze az udvari fő- és alkapitányok, valamint az udvari gyalogok kapitányainak archontológiáját közli, meghatározva a tisztségek funkcióját is. Az udvari főkapitányok a fejedelem állandó seregének, az udvari hadaknak főparancsnokai, gyakran egyben az ország generálisai is voltak, időnként csak az udvari lovasság főkapitányaiként szerepelnek, míg az udvari alkapitányok feladatkörét címük jelzi. Az udvari gyalogok, azaz a fejedelmi gyalogtestőrség kapitányai időnként az udvari főkapitányoknak, időnként a fejedelemnek voltak alárendelve.⁴ Mivel ezen összeállításnak nem volt – és az egész mű alapvetően más célkitűzései miatt nem is lehetett – célja a fejedelmi testőrség vezető tisztségeinek minél pontosabb archontológiai bemutatá-

-
- 1 A témában végzett kutatások eredményeiről bővebben a *Hadtörténelmi Közleményekben* kívánunk beszámolni, tanulmányunk megjelenés alatt.
 - 2 Szádeczky, 1927. 224. p., 238. p., 285-286. p.
 - 3 Trócsányi Zsolt: *Erdély központi kormányzata 1540-1690. Magyar Országos Levéltár kiadványai. III. Hatóság és hivataltörténet.* 6. Bp., 1980.
 - 4 Uo. 339-340. p.

sa, szükségesnek látszott néhány, a kérdéskört érintő és lényegesnek tűnő kiegészítést, pontosítást tennünk.

Jelen, az erdélyi fejedelmi testőrség XVI-XVII. századi történetének kutatása során végzett munka részeként készült összeállítás nem törekedhetett másra, mint hogy az erdélyi fejedelmi testőrség XVI. századi vezető tisztségeinek megnevezését, azok viselőinek nevét, tisztségviselésük időpontját a források kínálta lehetőségek határain belül bemutassa.⁵

A szűkös tematikai és terjedelmi korlátok ellenére sem mondhattunk le arról, hogy mintegy bevezetésként néhány, főként az erdélyi fejedelmi testőrség szervezetével kapcsolatos – alapvetőnek vélt – kérdésről ismertetést adjunk.

A testőrség szervezete

Az 1564-67 között János Zsigmond udvarában Gromo zsoldoskapitány vezette itáliai zsoldostestőrseről mindössze azt tudjuk, hogy 200 gyalogos és 100 lovas zsoldos alkotta.⁶ Működésük, sajnos, nem ismert.

Ismert azonban a Báthory István fejedelem által 1573 októberében – az erőviszonyokat rosszul felmérő, Fogaras várába szorult – Bekes Gáspár ellen küldött gyalogság,⁷ amely nem más, mint a „kék darabontok”⁸ azaz a testőrgyalogság, („*peditatus praetorianus*”) melynek tagjait ruhaviseletükről kékeknek nevezték („*qui ab habitu caerulati appellantur*”)!⁹ A „praetorianus” és a „kék drabant”

5 Nem vettük fel jegyzékünkbe János Zsigmond itáliai zsoldosokból álló testőrségének kapitányát, Gianandrea Gromot (1564-1567?, Kárpáthy, 97. p., 119. p.), mivel az általa vezetett testőrség működése nem eléggé ismert ahhoz, hogy eldönthessük, mennyiben tekinthetjük az erdélyi fejedelem által főként erdélyiekből szervezett testőrség előzményének?

6 Kárpáthy, 97. p.

7 „*Subitoque Georgium Bánffy de Losoncz, virum magnis rebus gerendis accomodum cum equitatu, tum Joannem Sasa et Michaelem Vadas cum peditatu, ad obsidendum Fagarasinum expedit, ...*” Bethlen F., II. 275. p.

8 A testőrgyalogság által alkalmazott – kétségkívül figyelemreméltó – hadicselen kívül ismert a testőrgyalogság magyar megnevezése és Vadas Mihály rangja is: „*sok szekér volt, kiket mindeniket gyékénnel fődtek volt be, simulálván azt, hogy sót visznek. És mindenik kék darabontal volt rakva, kik előtt Vadas Mihály volt az kékek kapitánya...*” Gyulafi, 13. p.

megnevezés tehát a fenti esetben bizonyosan ugyanarra az egységre vonatkozhatott.

A Báthory István fejedelmet mint lengyel királyt Lengyelországba kísérő, és ott is mellette szolgáló magyar gyalog testőrség létszámán kívül (1576. október 27-én 530 fő) ismert a tisztek hópénze és neve, valamint a gyalogtestőrség („*pedites praetoriani*”) szervezeti felépítése is.¹⁰

A főkapitány Vadas Mihály volt 110 főnyi századával, alá tartozott öt kapitány („*capitaneus*”) 100-100 vitézzel, Károlyi István huszadmagával, kinek századát a Szepességből toborzott katonákból egészítették ki. 1578 januárjában a „magyar gyalogság” („*pedites Hungari*”)¹¹ kötelékében Vadas Mihály vezetése alatt két századot és így két alkapitányt („*vicecapitaneus*”) találunk, míg 1579. június 26-ra – egyenletes növekedéssel – 828 főre emelkedik az udvari gyalogosok („*pedites curiae*”) létszáma¹² az orosz hadjáratához való (főként Erdélyre irányuló) toborzás következtében.¹³ Vadas Mihály halála után az 1579 tavaszán Erdélyben toborzott gyalogosokból Károlyi István vezetésével szerveződött erdélyi gyalogsággal („*pedites Transilvanienses*”) egyesítik az udvari gyalogokat, Kovács Ferenc átmeneti helyettesége után Károlyi István vezetése alatt.¹⁴ 1580 március-május folyamán az Erdélyben és Felső-Magyarországon toborzott gyalogokat nagyobb részben az udvari gyalogsághoz sorolják, melynek létszáma így a 2000 főt is meghaladta, amely létszám az 1580-as orosz hadjáratban természetesen csökkent.¹⁵

9 „*Peditatus praetoriano, qui ab habitu caerulei appellantur, ... praeerant Michael Vadas, et Joannes Sasa, ...*” Szamosközy, I. 136-137. p.

10 A jegyzék címe: „*Pedites praetoriani Grebini die 27. Octobris conscripti, quibus solutio mensis unius data, a die 20. Octobris ad diem 17. Novembris 1576 modo infrascripto.*” FRH III. 23-28. p., Szádeczky, 1931. 5. p.

11 „*Solutio peditum Hungarorum die 31. Ianuarii 1578 facta.*” FRH III. 56-62. p.

12 „*Peditibus curiae a die 26. Iunii 1579 ad diem 26. Iulii: ...*” FRH III. 75. p.

13 A hadjárat történetét részletesen feldolgozta Szádeczky Lajos: Szádeczky, 1888.

14 FRH III. 76-77. p., 82. p., 124. p.

15 A hadjárat történetét részletesen feldolgozta Szádeczky Lajos: Szádeczky, 1931.

Az 1581-1586 közti időszakból csak szűkszavú feljegyzésekre támaszkodhatunk, de azt mindenesetre bizonyosra vehetjük, hogy Báthory István mellett haláláig „magyar gyalogság” – kiknek állományában a lengyelek és Moldva, Havasalföld tájáról származók aránya 1576-ban nem éri el a 3%-ot, míg 1578-ban már 7% – teljesített szolgálatot.¹⁶ Jóllehet Veress Endre feltételezi, hogy a varsói kereskedőktől 1576 telén vásárolt kék posztóra „Báthorynak bizonyosan a kék drabantok uniformálásához volt szüksége;...”¹⁷, azt azonban, hogy a „magyar gyalogság” megnevezés alatt kizárólag kék drabantokat kellene értenünk, nem állíthatjuk.¹⁸ Esetleges megoldásként az jöhet számításba, hogy az eredetileg Vadas Mihály vezetésével Lengyelországba érkező kékek állománya a folyamatos háborúkban elszenvedett veszteségek és a létszámnövelést célzó toborzások eredményeképpen felhígult, és más egységekkel keveredett.

A „magyar gyalogság” – mint egy tágabb értelemben vett testőrség – állományából az uralkodó közvetlen szolgálatára egységeket különítettek el.¹⁹

A sereg tagjainak elismerését a számukra kiutalt fizetés is tükrözhetette. 1576-ban a kapitányok hópénze 20 forint, kivéve – a Báthory István fejedelemmé választásában múlhatatlan érdemeket szerzett²⁰ – Vadas Mihályt, aki „a király legkedvel-

16 1582 júniusában a „Királyi Felség körüli magyar gyalogok” („*Pro peditibus hungaris circa M^{em} Regiam*”) ugyanezen év októberében a „Királyi Felség körüli gyalogok kapitányai számára” („*Pro capitaneis peditum circa Maiestatem regiam*”) utalnak ki szövetet. FRH III. 172. p., 173. p.

17 Veress, 1897. 280-281. p.

18 Kétségeinket erősíti a Károlyi István vezetése alatt álló „erdélyi gyalogok” („*pedites Transylvanienses*”) lustrájának (1581. június 4. Vilna) két bejegyzése: „*Decurio: Nagy Dénes (veres)*” és „*Decurio: Maksai János (kék) dobos.*” FRH III. 155. p., 156. p.

19 Pl. „a király sátorát őriző gyalogok” („*pedites ad tentorium Regiae Maiestati*”) 1581 októberében. Szádeczky, 1931. 28. p.

20 Istvánffy Miklós szerint a testőrkatonák, kiknek élén Sasa János és Vadas Mihály állottak, Bekes pártját – annak várakozása ellenére – elhagyva „a szabad választás védelmében” Báthory Istvánt segítették uralomra. „*Sed et praetorianes miles, cui Joannes Sasa, et Michael Vadassus praerant, praeter Bequessi spem et expectationem, commutata repente voluntate, desertis partibus ejus, ad defendendam rempublicam ac liberae electionis jura tuenda consenserat ii sive largitione sive ingentibus promissis onerati Stephanum ad principatus fastigium evehendum, atque extollendum susceperant.*” Istvánffy, 320. p.

tebb (mert bizonyára legvitézebb) kapitánya;”²¹ kinek 48 forint jár – a tizedeseké („*decurio*”) 5 forint, míg a közkatonáké a szokásosnak éppen kétszerese, 4 forint.²²

1578-ra az egységes fizetési rendszer felbomlik, és a szolgálati idő, illetve a szolgálat ellátásának minősége szerint eltérő a zsold összege, mígnem a Vadas Mihály halála utáni átszervezés következtében ez a jelentős eltérés is megszűnik.²³

Az Erdélyben működő testőrgyalogság szervezetét világítja meg Pellérdi Péter tudósítása²⁴, aki a Feketehalom melletti mustra (1595. július 4.) szemtanújaként így ír: „*Wrůnknek wfőlsegenekjys wdwaraban azelőth eoith szasz kek fizetheth drabantjya wolth mindenkoran az regi szokas szerinth, de masth w feolsege immar ezerre thölthöhe szinthen azokathis, ezekjys welunk wolthanak.*”²⁵

Ebből megtudjuk, hogy:

I. Báthory Zsigmond uralkodása alatt is voltak kékek a fejedelmi udvarban.

II. Folyamatosan, „mindenkoron” teljesítettek szolgálatot, vagyis intézményesült testőrségről van szó.

III. Ezért a szolgálatért fizetést kaptak.

IV. Állandó létszámuk 500 fő, ezt hadbavonuláskor (jelen esetben 1000-re) kiegészítették.

Bizonyára már Báthory Zsigmond uralkodása előtt „*az regi szokas szerinth*” kialakult gyakorlatról van szó, amit alátámasztanak a mezőkeresztesi csata (1596. október 26-28.) válságos pillanatában a kékek felett rendelkező Király Albert sza-

21 Veress, 1897. 282. p.

22 Szádeczky, 1931. 5. p. Ez igen jó fizetésnek számított, hiszen a XVI. század utolsó harmadában „Nemcsak Erdélyben, de széles Magyarországon mindenütt két forint volt ez idétt a gyalog, s három forint a lovas katonának hópénze.” Merényi, 108. p., Veress, 1897. 283. p.

23 Vadas Mihály 65 forint, két alkapitánya 8-8 forint, a tizedesek 6 forint, az alattuk szolgáló 212 gyalog közül 10-en 6 forint, 75-en 5 forint, 123-an 4 forint zsoldot kapnak. A többi kapitány százában a tizedesek fizetése emelkedik ugyan, a gyalogoké azonban továbbra is 4 forint. FRH III. 56-62. p.

Károlyi István főkapitány alá is csak egy század tartozik, fizetése (65 forint) azonos a korábbi főkapitányi zsolddal. Uo. 72-78. p.

24 Pellérdi, 141-142. p.

25 Uo. 145. p.

vai: „*Tudgyátok fiaim mindétig jó hirt viseltetek. Ti is ismertek engemet, én is még [Báthory] István királynál közületek sokkal egy hadban voltam, tudom kik vagytok*”.²⁶

A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy a kékdrabantok már a XVI. század harmadik harmadában szervezett, folyamatosan működő egységet alkottak.

Az udvari lovasság szervezete

Báthory István 1583. március 6-án kiadott utasításában, melyben megállapítja Erdély igazgatásának formáját, valamint Ghiczy János számára – 1585. május 1-én kiadott – kormányzói kinevezésében az erdélyi udvar szervezetéről azonosképpen rendelkezik: „*Az udvarban hatszáz loagnak, kiknek kiváltképpen jóságos cselekedetek és érdemek tekintetes lészen, hó szám szerént fizetések legyen; aztis pedig csak azoknak, kik szüntelen a fejedelem udvarában szolgáltnak, fizessék.*”²⁷

A fenti követelmények tükröződnek az udvari lovasság lajstromainak szerkezetében is.

Az 1579-ben keletkezett lajstromban („*Solutio equitum Hungarorum Lublini. Anno Domini 1579 die 12 mensis Februarii.*”)²⁸ elsőnek a „pótlásként” („*in subsidium*”) a lovasság vezetőinek kiutalt összeg, majd a személy neve, végül az általa felfogadott lovasok száma következik. (Pl. *fl. 400 Magnifico domino Gasparo Bekes ad equos 32 fl. 192.*) összesen 47 személy fogadott fel 304 lovas, a legtöbbet, 32-t, maga Bekes Gáspár.²⁹ A lovasok fizetése mindevéig hat forint, ami a Magyarországon és Erdélyben szokásos 3 forintnak éppen kétszerese.³⁰

26 Egy szemtanú tudósítása... 260. p.

27 EOE III. 175-176. p. Míg 1585-ben: „*In Aula Principis sexcentis spectatae virtutis et meritorum equitibus menstrua stipendia solvi faciat, idque iis tantum, qui assidue in Aula operam Principi navare non recusant: ...*” Jakab, 1876. 59. p.

28 FRH III. 81-82. p. Eredeti szerkezetéről csak azt tudjuk, hogy táblázatos formában mutatta – a kiadó Veress Endre által a kiadás nehézségei miatt új formába öntött – adatokat.

29 Hatan fogadtak fel 10-25 között, míg a jellemző lovasszámok: kilencen bírtak 3-3, 14-en 4-4 lóval fejenként.

30 Merényi, 108. p., Veress, 1897. 283. p.

Az udvari lovasság elnevezései – a gyalogságéhoz hasonlatosan – meglehetősen változatosságot mutatnak.³¹ 1579-ben „magyar lovasok” („*equites hungari*”), 1580 novemberében egyszerűen „lovasok” („*equites*”), 1581 januárjában „udvari lovasok” („*equites aulici*”), 1581 márciusában a „Grodnában lévő lovasok” („*equites Grodnae existentes*”), 1581. május 3-án „veterán lovasok” („*equites veterani*”) 1581 júliusában „régii lovasok” („*equites antiqui*”)³² a Békes Gáspár, majd annak halála³³ után öccse, Békes Gábor vezetése alatt lévő lovasság megnevezése. Az 1581-1586 közti időszakban a „magyar lovasság” megnevezés válik uralkodóvá.³⁴

Az udvari lovasság kapitánya – valószínűleg az egész magyar udvari sereg főkapitányaként – hatáskörét hadjáratok idején jól láthatóan gyakorolta.³⁵

Az 1586. július 19-én keletkezett – vélhetően az udvari lovasság teljes létszámát meghatározó – jegyzék („*Az kiknek mostan vduartol fizetesek vagyon lovokra.*”)³⁶ egyenként felsorolja a lovasság vezetőit (108 fő) és az általuk felfogadandó lovasok számát (670), valamint az erre a célra szolgáló hópénzt. (Pl. „*Gezthÿ ferencz vramnak zaz lora fl 300*”).

A másik – ugyancsak 1586. július 19-én kelt – jegyzék³⁷ bizonyára az állandóan az udvarban lévő lovasok számát szabja meg („*Vrukall eo nag[yság]aval mostan menny lovagh Szamnak kelletyk lenny*”): a nevek (62 fő) mellett csak a lovasok számát (255) tünteti fel a hópénz megjelölése nélkül, jelezve viszont az udvartól

31 Szádeczky Lajos az udvari lovasságot az udvari lovas testőrséggel azonosítja, és élesen elhatárolja az általa „sor-lovasság”-nak nevezett csapatától. Szádeczky, 1931. 13-14. p.

32 FRH III. 81. p., 105. p., 121. p., 146. p., 154. p., 160. p.

33 1579. november 7-én. Veress, 1897. 287. p.

34 FRH III. 182-183. p., 197. p., 212. p., 215. p.

35 „Elbing, 1577. szeptember 19. Bekes Gáspár főkapitány Báthory István királynak.” Veress, 1944. II. 84-85. p.

36 F 12, 1586. július 19.

37 Uo.

távollévők nevét és távollétük okát.³⁸ A döntő különbség az egy fő által felfogadott lovasok számában van.

A csaknem egy évtized múltán született lajstrom („*Regestum Equitum aulicorum pro XIX. januarii. Anno 1596.*”)³⁹ is „kétféle” udvari lovasságot különít el. Az első esetében az udvari lovasság összlétszáma (170-en fogadnak fel 2067 lovas) mellett megnőtt a nagy létszámú lovassal regisztráltak száma is. A második, az állandó udvari személyzet által kiállított lovasság esetében egyértelműen az udvari tisztség volt az, ami az udvari lovassághoz kapcsolta az egyént, sőt valószínűleg a felfogadandó lovasok számát (37-en fogadnak fel 212 lovas) is meghatározta.⁴⁰ Az udvari lovasság 1586-os állományában jellemző a katonai tisztségviselők⁴¹, az udvarhoz, a fejedelem személyéhez kapcsolódó méltóságok⁴², végül az igazgatási feladatok ellátóinak csoportja.⁴³ Közülük 1596-ra mindössze ketten maradnak az udvari lovasság kötelékében.⁴⁴ Feltűnnek viszont olyan személyek – Király Albert, Székely Mózes, a későbbi fejedelem – akik már Báthory István udvari lovasságának is tagjai voltak 1579-ben!

Sem az 1586-os, sem az 1596-os jegyzék nem tüntet fel vezető tisztségeket, jóllehet az udvari főkapitány és az udvari alkaptány tisztsége már jóideje ismert,

38 Megtudjuk például: „*Briny laczlo betege[n] haza mene ha megh giógiull valamikor parancholath megint megh jw...*”

39 Közli Merényi Lajos: Báthory Zsigmond fejedelem. = HK 8 (1894) I. 106-113. p.

40 A tisztségek sorrendje („lovázmester, pohárnok, főasztalnokok, asztalnokok, a fejedelmi asztal étékfogói, főbb étékfogók, vice pohárnok, futárok, asztalnokok és apródok szolgálói”) szerint előlállók rendelkeznek a legtöbb lovassal, a következők kevesebbrel, és így tovább. Merényi, 111-112. p.

41 Geszti Ferenc, Malomfalvi Brinyi László (ld. archontológia). Betlen Farkas 1614-1618: tanácsúr, 1607-1609: szamosújvári főkapitány, 1614-18: udvari lovasság főkapitánya. Trócsányi, 24. p.

42 Gálffy János 1583: főudvarmester, Báthory Zsigmond neveltetésének főfelügyelője. 1578-1593: tanácsúr. Trócsányi, 27. p. illetve Sennyei Pongrác, 1593-1598: főudvarmester, 1593-1601: tanácsúr. Trócsányi, 34. p.

43 Gyulai Pál kincstartó 1587-től. Trócsányi, 321. p. Kendy Ferenc 1575-1594: tanácsúr, kükküllő megyei főispán. Trócsányi, 28. p.

44 Kornis Gáspár és Sennyei Pongrác.

és forrásaink szerint viszonylag folyamatosan betöltött tisztség is volt. Az udvari lovasság – melynek tagjai között a Moldvából, Havasalföldről (Postelnyk Radul, Radul fullajtár 1596-ban), Lengyelországból (Galicki Szaniszló, Visznoczky Szaniszló, 1586-ban) származók részaránya 10% – derékhadát érintő nagyarányú személyi változások (tíz esztendő múltán 25 azonos nevű személy) okai között bizonyára kiemelkedő fontosságú a háborús veszteség.⁴⁵

Az udvari lovasság imént felvázolt szervezete több vonásában emlékeztet (bár ezirányban különös kutatást nem végeztünk) az udvari huszárokéra, akiknek létszáma 1000 fő volt, melyből 500-an félévenként állandóan II. Ulászló és II. Lajos udvarában szolgáltak, míg a többiek a végeken (Karánsebesen, Jajcán, Temesvárott) „élték vitézi életüket és várták felváltásukat”.⁴⁶

Valójában a két szervezet között a hasonlóságnál sokkal erősebb kapcsolat van, amennyiben az erdélyi fejedelem lovastestőrsége – mutatis mutandis – a Jagelló-kori udvari huszárság szerves folytatásának tekinthető!⁴⁷

A testőrség feladatai

A fejedelem személyének őrzése, mint a testőrség főfeladata,⁴⁸ hangsúlyosabbá válik hadjáratok, például az 1580-as orosz hadjárat,⁴⁹ vagy a tizenöt éves háború alkalmával.⁵⁰ Ezzel együtt a testőrség a harcérintkezéstől ritkán maradt távol, sőt a

45 Pl. a tizenöt éves háborúban. Pellérdi, 145. p.

46 Fógel, 60-61. p.

47 Kubinyi András szíves szóbeli közlése alapján.

A királyi Magyarországon is továbbélhetett a hagyomány: Istvánffy Miklós szerint I. Ferdinánd testőrlovasságának parancsnoka a sziléziai nemes Varkocs György volt. „*Itaque Felsius ...relictouque cum praesidio idoneo ibi Georgio Varcoccio, nobili Silesio, equitum praetorianorum Ferdinandi praefecto, iterum Strigonium, atque inde Viennam reversus est.*” Istvánffy, 143. p.

48 1564 elején János Zsigmond felszólítja Gromot, a velencei zsoldoskapitányt, hogy: „életének biztonsága és egyéb tisztes céljai elérésére” kétszáz olasz gyalogost és száz lovas zsoldost fogadjon és legyen parancsnokuk. Kárpáthy, 97. p.

49 A lovastestőrség minden hadmozdulatban Báthory István mellett volt, felvonulási rendjük is eltért a többi csapatétól. Szádeczky, 1931, 1. p., 10. p., 18. p.

gyalogtestőrséget, mint a kézi lőfegyver igen hatékony használatában jártas⁵¹ elit-alakulatot a mezőkeresztesi ütközet (1596. október 26-28.) folyamán (is) akkor és csak akkor vetik be utolsó lehetőségként, amikor a „keresztény seregek számára válságosra fordul a helyzet”.⁵²

Báthory István és Báthory Zsigmond uralkodása idején Gyulafehérváron az őrszolgálat ellátását, a város kapuinak őrzését 600 gyalogtestőr biztosította.⁵³

A fejedelemség fontos megbízatást teljesítő tisztségviselőinek is kijárt a fegyveres védelem⁵⁴, amihez külhoni követek fogadása alkalmával reprezentatív funkció is járt.⁵⁵

Báthory Zsigmond uralkodása alatt a testőrség a fejedelem politikai harcainak eszköze, az eddig említett funkciói megtartása mellett. Példaként a két, a fejedelem által előre kitervelt és a testőrség által szakszerűen végrehajtott akciót – a törökpárti

- 50 1595. október 28-án, a Gyurgyevói csatátér felé vonulva Báthory Zsigmond azt az utasítást adta, hogy csaknem az összes gyalogság, néhány száz testőrkatona kivételével, kiket személye védelmére tartott vissza, támadjon az ellenségre. „*meridiem pediatum fere omnem et Siculorum cohortes centuriis tantum aliquot praetorianorum, quis ad corporis custodiam retinendus duxit, exceptis, in hostes praelio lacessendos et transitu prohibendos irrumpere jussit.*”. Istvánffy, 415. p.
- 51 „*emberül meglövöldözték, megis futamtaták, mind az derekáig az törököt...*” Egy szemtanú tudósítása... 261. p.
- 52 „*míg ismét mi Király Albertal elő hoztuk az kék gyalogot, ...ezekkel segítettük meg őket.*” Egy szemtanú tudósítása... 257. p.
- 53 „*...Praetoriani pedites qui lecti ex robore militiae sexcenti assidue in aula Vajvodae ad urbisque portas per vices excubare soliti erant, ...*” Bethlen F., III. 241-242. p. V.ö. Szamosközy, I. 136-137. p.
- 54 Várad Lukács, a „*fejedelem secretarius*”, 1595. április 28-án „*szolgákkal, kék darabontokkal ment Tasnád felé, a hópénzzel a Magyarországon toborzott zsoldosok elé.*” Komáromy, 1901, 117. p.
- 55 Attilio Amalteo nuncius 1592. július 2-i, VIII. Kelemen pápához küldött jelentésében megemlékezik a fejedelem körülbelül 500 fős testőrgyalogságáról, kik mindannyian kék ruhába voltak öltözve, és a nunciust Gyulafehérvár kapuitól a szállására kísérték. „*Nell' entrar della citta, oltre il popolo, ch'era concorso, vi eran circa cinquecento fanti della guardia di Sua Altezza, tutti vestiti di color turchino, et cosi fui accompagnato fino al mio allogiamento, ...*” Veress, 1909, 21. p.

tanácsosok elfogását (1594. augusztus 28-án)⁵⁶, és Jósika István kancellár letartóztatását és bebörtönzését (1598. április 4-én)⁵⁷ – említhetjük.

Szamosközy István, bizonyára a fenti események hatására, a korszakot jellemezve így írt: „olyan volt a dolgok állása, hogyha ha valakinek szabad emberhez méltó szó csúszott ki a száján, annak erőszakos halálához a testőrőhérok már készítették is a köteleket, vagy bárdot.”⁵⁸

A gyalogtestőrség társadalmi bázisa

A kiváltságok különböző formái a hadakozó, illetve arra képes elemek kiemelésével, exemptiójával⁵⁹ – jelentősen csökkentve a kiváltságoltak terheit, megőrizve, illetve fokozva ezzel az állandó haderő tagjainak gazdasági erejét⁶⁰ – a fejedelem személyétől anyagilag, társadalmilag függő katonai elit helyzetét erősítették. A XVI. század utolsó harmadában a részben jobbágyi állapotúakból álló fejedelmi gyalogtestőrség a jobbágyi és az exemptált puskási állapot közötti⁶¹ átalakulási

56 Istvánffy, 400. p. Bethlen F., III. 470-471. p., Baronyai, 130-131. p. MHH III. 64-72. p., Hodos, 1-8. p. SZKR 76. p.

57 „Mandante Sigismundo Principe Stephanus Bocskai per Stephanum Lázárum Capitaneum peditum coeruleatorum mediantibus iisdem peditibus, in ipso Comitio 4ta aprilis ante prandium illum captivari, moxque compedibus onerari, et in domum quondam deduci curaverit, januamque illius per pedites custodiri mandaverit.” Bethlen F., IV. 64. p. vö. Szamosközy, II. 23. p.

58 „Ubi si libera vox licui excidisset, is erat rerum status, ut confestim in eius necem funes ac securas a praetorianis carnificibus expedirentur, ...” Szamosközy, II. 28. p.

59 A fejedelem 1591. július 19-én a nemes Szegedi Mihály, a gyalogtestőrség tizedese Gyulafehérvárott lévő házáat mindennemű adó fizetése alól élethossziglan mentesíti. F 15 XI. 293^f fol.

60 Szentgyörgyi, 95. p.

61 Kompolár Ferenc és Kérey Miklós „*pedites praetorianus*” Nagy Albert „*pedites pixidarius praetorianus*” fejedelmi várak közelében (Nagy Albert Fudivásárhelyen, Kompolár Ferenc Bihar mezővárosban, Kérey Miklós Kérén) fekvő településen bírt házáat mindennemű szolgáltatástól mentesíti, mindhárom személyt a „köznépi állapotból és feltételek közül” („*ex statu et conditione plebea*”) kiemelve az illető várnak szolgáló pixidáriusok (puskások) közé írva be. „*Peditatus providi Alberti Nagy de fudy Vasarhely cum exemptione domus ibidem habitae*” 1588. október 16. LR II. 93-95. p., „*Peditatus providi Pauli Compolar de Bjhar*” 1588. december 28. LR I. Sigismundi Bathori 171-172. p. „*Peditatus Nicolai Kérey cum exemptione*

folyamatot annak egy lépcsőfokaként meggyorsította, hiszen a fejedelem közelében és érdekében végzett szolgálatok a szervezet jellegének következtében természetesen nagyobb súllyal estek latba, mint az erdélyi hadszervezet más területein.

Az erdélyi fejedelmi testőrség XVI. századi szerepét összefoglalóan a következőképpen jellemezhetjük: az udvari lovasság a Mohács előtti korszak hagyományait folytatta, alkalmazkodva Erdély sajátos viszonyaihoz, szervesen beépülve a fejedelmi udvartartás szervezetébe. A gyalogtestőrség a XVI. század második felének nagy kihívására adott – véleményünk szerint európai szintű – választ a korszerű kézi lőfegyverrel ellátott, állandóan katonáskodó, a fejedelem személyéhez anyagilag, társadalmilag erősen kötődő, fizetett elithadsereg létrehozásával és fenntartásával.

Az archontológia összeállításánál az alábbi szempontokat követtük:

Összefoglaló címként a tisztség szakirodalomban használt megnevezését tüntettük fel (pl. „udvari főkapitányok”). Ettől az elvtől abban az esetben térünk el, ha a források terminológiai változatossága új összefoglaló név alkalmazását tette szükségessé. Ez okból például „az udvari gyalogok kapitányai” megnevezésnél kifejezőbbnek éreztük „a gyalogtestőrség kapitányai” kifejezést.

Az összefoglaló cím után a tisztségviselő személy nevét közöljük időrendi sorrendben, a mai helyesírásnak megfelelő módon.

Ezt követi az adott személy tisztségviselésének a forrásokban és a szakirodalomban előforduló – lehetőség szerint valamennyi – időpontja. Ebből, jóllehet számos esetben csak mozaikszerűen, rekonstruálható a méltóság betöltésének időszaka, de nem minden esetben következik a folyamatos címviselés.

Megerősítések, átiratok esetén – mivel az eredeti irat és a megerősítés kelte, valamint az általuk használt terminológia gyakran jelentősen eltér – a bennfoglalt

iratot és a megerősítő, átíró iratot is külön-külön, keletkezése időpontjának megfelelően tüntettük fel, <>-ben utalva a későbbiekben átírt irat eredeti dátumára. (Pl. Sasa János végrendeletének 1585. február 5-i megerősítése esetén az így feltüntetett utalás <1585. január 18.> az eredeti végrendelet keletkezésének dátumát jelzi.)

- A két felkiáltójel (!!) arra figyelmeztet, hogy az iratban a megnevezett személy „néhai” megjelöléssel szerepel.

– Csillaggal (*) jelöltük a Báthory István – mint lengyel király és erdélyi fejedelem – mellett Lengyelországban szolgálókat és szolgálatteljesítésük időpontját.

A tisztségek levéltári, illetve elbeszélő forrásban előforduló megnevezését dőlt betűs formában, míg a szakirodalom által használt elnevezést idézőjelbe helyezve adtuk meg.

Az eredeti alapján közölt magyar nyelvű meghatározásokat betűhív átírásban, a rövidítések []-ben történő feloldásával, a latin nyelvűeket a humanista helyesírás szerint közöljük.

{ }-et alkalmaztunk a meghatározásnak a forrás értelmében történt kiegészítésekor.

()-ben az idézett forrás leőhelyét jelöljük meg rövidített formában, a rövidítések feloldását és a források könyvészeti leírását a dolgot követő függelékben adjuk meg.

Az erdélyi fejedelmi testőrség vezető tisztségviselőinek archontológiája a XVI. században

UDVARI FŐKAPITÁNYOK

LOSONCI BÁNFFY GYÖRGY

1571. október 28.

Supremus capitaneus aulae (SZO III. 347. p.)

1572.

(Trócsányi, 339. p.)

1575. augusztus 6.

aulae nostrae capitaneus (EOE II. 565. p.; Trócsányi, 339., 353. p.)

1576. április 23.

„a magyar huszárok főkapitánya” (Szádeczky, 1887. 299-300. p.)

KAMUTI BALÁZS

1577. február 11.

Supremus Capitaneus Aulae (F 15 VII. 3^r fol.)

BEKES GÁSPÁR *

1577-1579.⁶²

„a lovas testőrség főkapitánya” (Szádeczky, 1931. 5., 8-9. p.)

BEKES GÁBOR *

1579-80.

„lovas testőr főkapitány” (Szádeczky, 1931. 9., 14-15., 29. p.)

1580. március – október

capitaneus {equitum Hungarorum} (FRH III. 92. p.)

1580. december 1.

capitaneus generalis equitum Hungarorum aulae Suae Majestatis Regis Poloniae familiaris (FRH III. 128. p.)

1581. január-március

generalis capitaneus {equitum Hungarorum} (FRH III. 140. p.)

GESZTI FERENC

1583. április 25.⁶³

Supremus aulae Capitaneus (F 1 I. 25. p.)

62 Bekes Gáspár tisztségét 1579. november 7-én bekövetkezett haláláig viselte. FRH III. 80. p.

63 1595-ben halt meg. Chronicon, 122. p.

KIRÁLY ALBERT

1590. augusztus 20.

capitaneus aulae familiarium Illustrissimi principis (F 2 XI. 198^f fol.)

1591. március 5.

capitaneus aulae nostrae (F 15 XI. 179^v fol.)

1591. április 6.

Capitaneus aulae (F 2 XI. 255^f fol.)

1591. május 1.

capitaneus equitum aulae nostrae (F 15 XI. 242^f fol.)

1592. január 24.

Capitaneus equitum aulae Illustrissimi principis
(F 12; Trócsányi, 339., 354. p.)

SZARVASKENDI SIBRIK GÁSPÁR

1593.

Aulicae Suae militiae Praefectus

(Baronyai, I. 40. p., Trócsányi, 339., 355. p., Bethlen F., III. 74. p.)

1594. augusztus 28.

equitatus Praetoriani Supremus Capitaneus (Bethlen F., III. 471. p.)

1595. április 3.

Capitaneus aulae nostrae familiarium

(F 17 Comitatus Alba Cista I. fasc. II. No. 17.)

1595. október 19.

capitano della guardia di Sua Altezza (Veress, 1925, 45. p.)⁶⁴

1599. október 28.

praetoriani equitatus magister (Szamosközy II. 323. p.)

praetoriani equitatus Capitaneus (Bethlen F., IV. 389. p.)

64 A forrás – Silvio Piccolomini jelentése – egyszerűen a fejedelmi testőrség kapitányának nevezi Sibrik Gáspárt, nem téve különbséget gyalogos és lovas alakulatok között, holott ekkor a gyalogtestőrség kapitányi tisztségét szászfalvi Lázár István töltötte be.

UDVARI ALKAPITÁNYOK

MALOMFALVI BRINYI LÁSZLÓ

1583. december 5., 1588. július 23.

Udvári alkapitány, vagy is az udvari lovasok alkapitánya

(Lázár, 189-190. p.)

1587. április 6.

vice Capitaneus aulae Illustrissimi Principis.(F 2 XXVII. 44 fol.)

A GYALOGTESTŐRSÉG KAPITÁNYAI

VADAS MIHÁLY

1571.

praetorianus miles, cui Joannes Sasa, et Michael Vadassus praeerant

(Istvánffy, 320. p.)

„Sása János és Vadas Mihály testőrparancsnokok”

(Szádeczky, 1886. 34. p.; Forgách, 471. p.)⁶⁵

1573. október.

kékek kapitánya (Gyulafi, 13. p.)

1576. március 31.- *

„a testőr gyalogság parancsnoka” (Szádeczky, 1931. 3. p.)

1576. október 27. *

Capitaneus {peditum praetorianorum} (FRH III. 23. p.)

„a gyalogtestőrség főkapitánya” (Szádeczky, 1931. 5. p.)

1578. január 31. *

Capitaneus {peditum hungarorum} (FRH III. 56. p.)

65 Szádeczky Lajos – Forgách Ferencre hivatkozva – így ír Bekes Gáspár kísérletéről a fejedelmi hatalom megragadására: „éjnek idején hívatta magához Sása János és Vadas Mihály *testőrparancsnokokat*, s fényes ígérettel ostromolta és kecsegtette őket, hogy álljanak pártjára.” Szádeczky, 1886, 34. p. [kiemelés tőlünk]. Míg Forgách Ferenc: „*Igitur Beques noctu ad se vocatis ducibus Johanne Sasa et Michaële Vadas, incepit illos ingentibus pollicitis petere, atque orare.*” Forgách, 471. p. [kiemelés tőlünk].

1578. október 22. *

capitaneus peditum hungarorum (FRH III. 64. p.)

1579. január 26. *

capitaneus {peditum hungarorum} (FRH III. 72. p.)

1579. február 26. – május 26. *

„kapitány” (FRH III. 73-74. p.)

1579. június 26. – augusztus 26. *

capitaneus {peditum curiae} (FRH III. 75. p.)

1579. *

„az udvari gyalogság főkapitánya” (Szádeczky, 1931. 8. p.)⁶⁶

SASA JÁNOS

1567.

praetorianorum peditum centurio (Istvánffy, 310. p.)

1571.

praetorianus miles, cui Joannes Sasa, et Michael Vadassus praeerant
(Istvánffy, 320. p.)

„Sása János és Vadas Mihály testőrparancsnokok”

(Szádeczky, 1887. 34. p.)⁶⁷

1573. október.⁶⁸

66 Vadas Mihály – 1579. augusztus 11-29. között Polock ostromakor bekövetekezett – haláláig viselte tisztét. Az 1579. augusztus 26. – szeptember 26. közti időszakra szóló zsoldkifizetésekor a „*Capitanei Vadas, qui in castris ad Polock occisus,...*” bejegyzést találjuk. (FRH III. 76. p., Szádeczky, 1888. 239. p., 242. p., 410. p.; Szádeczky, 1931. 8. p.) „*Michael Vadassius, qui multis in proelis fortiter versatus, ac ob virtutem militi Ungaro profectus fuerat, dum ad tormenta Polonicarum munitionum cum Stanislao Penhoslavio, ac aliis praefectis Polonis consilia communicat, globo traiectus fuit.*” Heidenstein, 58. p.

67 Lásd a Vadas Mihály tisztségviselésére vonatkozó, 64. jegyzetet.

68 Bethlen Farkas szerint Fogaras ostrománál Vadas Mihály mellett Sasa János is részt vett, tisztségüket azonban nem említi: {Báthory István} „*Joannem Sasa et Michaellem Vadas cum peditatu, ad obsidendam Fagarasinum expedit,...*” Bethlen F., II. 275. p.

1581. március 25.

Capitaneus nostrorum pixidariorum (F 2 I. 103. p.)⁶⁹

1581. augusztus 6.

Capitaneus peditum pixidariorum illustrissimi principis ac Domini Domini Sigismundi Bathori de Somlio vaivodae Transsylvaniae
(F 2 I. 32-34. p.)

1583. április 8.

capitaneus peditum pixidariorum illustrissimi principis ac Domini Domini Sigismundi Bathori de Somlio vaivodae Transsylvaniae
(F 2 I. 132. p.)

1584.

capitano della guardia del principe (Possevino, 189. p.)

1584. január 21.

Capitaneus peditum nostrorum pixidariorum (F 1 LR I. 170^f fol.)

69 Joggal merül fel a kérdés: tekinthető-e a „capitaneus peditum pixidariorum” illetve *Capitaneus peditum pixidariorum illustrissimi principis* tisztség a „fejedelem gyalogtestőrségének kapitánya” terminológiai megfelelőjének?

Válaszképpen a XVII. század eleji – forrásokban jóval gazdagabb – időszak egyik ismert testőrkapitányának, Szepesi Nagy Gergelynek (Trócsányi, 340. p.) tisztségére vonatkozó adatok közül a kérdésünk szempontjából jellemzőket sorakoztatjuk fel.

1608. július 26.

Capitaneus peditum praetorianorum Illustrissimi domini Principis. (F 2 II. 181. p.)

1608. december 20.

Capitaneus peditum praetorianorum coeruleatorum illustrissimi domini Gabrielis Batory, principis Transsylvaniae. (F 2 II. 209. p.)

1613. július 21.

peditum pixidariorum aulicorum Capitaneus. (F 2 III. 126. p.)

1616. április 26.

supremus capitaneus peditum praetorianorum. (F 2 IV. 236. p.)

1617. november 15.

capitaneus peditum pixidariorum domini principis. (F 2 IV. 260. p.)

Az utolsó, Szepesi Nagy Gergely végrendeletéből való meghatározás megegyezik Sása János tisztségének 1581-85. közti megnevezéseivel. Valószínűleg ugyanannak a tisztségnek különböző megnevezéséről van szó.

1585. január 18.

*Bathory Sigmondnak Erdely Vaydanak nekem kegelmes feyedelmeknek
Gialoginak Capitannya* (F 1 I. 281. fol.)

1585. február 5.

Capitaneus peditum Aulae nostrae. !! <1585. január 18.> (F 1 I. 281^rfol.)⁷⁰

SZÁSZFALVI LÁZÁR ISTVÁN

1588?-1599

(Trócsányi, 340., 354. p.)

1588. szeptember 17.?

Centurio peditum nostrorum pixidariorum
(SZO IV. 107. p.; Lázár, 1858, 42. p.)⁷¹

1591. április 16.

Capitaneus peditum pixidariorum. (F 15 XI. 228^f fol.)

1592. január 24.

Capitaneus peditum aulae domini principis.
(F 12; Trócsányi, 340., 354. p.)

1594. június.

Supremus capitaneus Praetorianorum (Bethlen F., III. 271-272. p.)

70 Sása János halálának időpontját napra pontosan meghatározni nem tudjuk, de 1585. január 18-án kelt végrendeletének megerősítésekor – 1585. február 5-én – kocsárdi Gálffy Jánost a „...*tutor scilicet testamentarius...orphanorum Egregy quondam Joannis Sasa Capitanei Peditum Aulae nostrae...*” tisztében látván adódik a következtetés: Sása János a két fenti dátum közé eső napon halt meg, tisztségét ezen időpontig viselve. (LR I. Sigismundi Báthori 281^r-282^f fol.)

71 Lázár Miklós szerint Lázár István „Báthori Zsigmond fejedelemsége alatt a gyalog testőröknek, az ugynevezett kék darabontoknak kapitánya volt, s már mint kapitánynak adományozza az említett fejedelem 1588-ban a kézdi-széki szászfalvi birtokot, a melyről van előneve is.”

Amennyiben elfogadjuk ezt az állítást, Lázár István a gyalogtestőrség kapitányi tisztét Károlyi István működésével párhuzamosan töltötte be, Károlyi haláláig (1591. március-április). Ez nem lenne meglepő – gondoljunk Sása János és Vadas Mihály esetére – feltűnő azonban, hogy a Károlyi István halála utáni időszakban Lázár István tisztségének megnevezése is megváltozik, és az 1588-as elnevezés Lázár István életében többé nem fordul elő.

1594. augusztus 28.

Praetorianorum peditum Supremus capitaneus. (Bethlen F., III. 471. p.)

„az udvari kék gyalogság kapitánya” (Kőváry, IV. 52-53. p.)

az Udvari Drabantok kapitánya (SZKR, 73. p.)

praetorianus Praefectus (Nadányi, 296. p.)

Capitaine de ses {du Prince} gardes (Hodos, 4. p.)

praetorianorum ductor (Istvánffy, 400. p.)

1598. augusztus

Supremus Capitaneus peditum coeruleatorum (Bethlen F., IV. 64. p.)

eorundem militum {praetorianorum} tribunus (Szamosközy, II. 23. p.)

praetorianorum Praefectus (Baronyai, 299. p.)

1599. augusztus 21.

praetorianorum militum praefectus (Istvánffy, 446. p.)

1599. október 28.

veterus praetorianorum peditum ductor (Istvánffy, 453. p.)⁷²

KERCSEDI KÁROLYI ISTVÁN

1579-80. *

a magyar gyalogság főkapitánya (Szádeczky, 1931. 5. p.)

az udvari gyalogság főkapitánya (Szádeczky, 1931. 9. p.)

1581. november 8.

peditum nostrorum Vngarorum supremus Capitaneus (SZO, IV. 77. p.;

Szádeczky, 1931. 5. p.)

1587. szeptember 20.

Capitaneus peditum aulae nostrae (LR II. Sigismundi Báthori 29. p.)

„az udvari gyalogok kapitánya” (Jakab, 801. p.)

72 Lázár István halálának időpontját pontosan ismerjük: 1599. október 28-án, a sellemberki csatában esett el. Tisztségétől azonban a „törökpárti tanácsosok”, a Kendy-Kovacsóczi párt tagjainak tömlőbe vetésének és néhányuk későbbi kivégzésének végrehajtása miatt Báthory András fejedelem már ezt megelőzően megfosztotta. Bethlen F., IV. 399. p.; Lázár, 1858. 43. p.)

1590. május 29.

Capitaneus peditum aulae illustriissimi principis. (F 2 XI. 82^v-84^r fol.)

1591. január 8.

az Erdeli Vajda eo Nag[yság]a fw Capitannia (F 15 XI. 199^r fol.) =
= *az Erdélyi Vajda eö Nag[ysag]a Gyalogin[a]k Fö Kapitannya*
(F 2 XXXI. 81. p.)

1591. március 29. !! <1591. január 8.>⁷³

Capitaneus peditum nostrorum praetorianorum
(F 15 XI. 198^v fol. = F 2 XXXI.82. p.)

1591. április 18. !! <1587. március 15.>

Capitaneus peditum nostrorum praetorianorum (F 15 XI. 221^r fol.)

KÁLMÁNDI MIHÁLY ?⁷⁴

1594. augusztus 28.

ductor praetorianorum (Istvánffy, 400. p.)

Praefectus praetorianorum (Nadányi, 296. p.)

KENDTELKI PERUSITH MÁTÉ

1599. október 28.

praetorianorum cohortium ceruleatorum, Andrea principe, praefectus.
(Szamosközy III. 229. p.; Trócsányi, 340., 354. p.)

73 Kercsedi Károlyi Istvánt a forrás „*Egregius quondam Stephanus Karoli, alias Capitaneus peditum nostrorum praetorianorum*”-nak nevezi, vagyis:

I. Elhalálózása 1591. március 29. előtt, és az – általunk ismert – ezt megelőző forrás dátuma, 1591. január 8. után történt.

II. Tisztségét haláláig viselte.

74 Kálmándi Mihály esetében a tisztség megnevezése és az azt betöltő személy kiléte is bizonytalan. Istvánffy Miklós így ír: „*[Báthory Zsigmond] e fenestra prospiciens (quod erat signum praetorianis in id maxime intentis clam pro tessera datum) Stephanum Lazarium et Michaelem Calmandium eorum ductores accesserit:...*” Istvánffy, 400. p.

Nehezíti a kérdés eldöntését, hogy Kálmándi Mihálynak, mint a testőrség egyik vezetőjének említésével a korszak többi krónikása (pl. Bethlen Farkas, Baronyai Decsi János) esetében nem találkozunk.

1599.

*praetorianorum Peditum Caeruoliorum, sub Andrea Principe,
Capitaneus* (Bethlen F., V. 408. p.)

GYARMATI MÁTÉ

1600. szeptember 18.

dux pedites praetorianorum (Somogyi, 240. p.; Szádeczky, 1893. 441. p.)

NAGYTARCSAY FERENC

1591. február 14.

vicecenturio peditum suorum principis praetorianorum
(F 15 XI. 166^v fol.)

A TESTŐRGYALOGSÁG HADNAGYAI**TORDAI BOÉR ISTVÁN**

1590. december 20.

ductor peditum nostrorum praetorianorum. (F 15 XI. 106. fol.)

A TESTŐRGYALOGSÁG TIZEDESEI**KANASIA GYÖRGY**

1585. május 19.

decurio inter pedites praetorianos Vestrae Celsitudinis (F 15 IX. 42 fol.)

TARPAY GÁSPÁR

1591. február 14.

decurio peditum praetorianorum (F 15 XI. 166^f fol.)

NAGY DEMETER

1591. február 14.

decurio peditum suorum praetorianorum. (F 15 XI. 166^v fol.)

A nyomtatott szakirodalom rövidítése

Baronyai	Baronyai Decsi János: <i>Commentariorum de rebus Ungaricis libri qui aestunt</i> . Kiad.: Toldy Ferenc. Pest, 1866. = MHHS XVII.
Bethlen F.	Bethlen, Wolfgang: <i>Historia de rebus Transsylvanicis</i> . Editus secundus I-VI. Cibinii. 1782.
Chronicon	<i>Chronicon Fuchsio-Lupino Oltardinum</i> . Coronae, 1847., Edidit: Josephus Trautsch.
Egy szemtanú...	Egy szemtanú tudósítása az 1596-iki mezőkeresztesi csatáról. Közli: Komáromy András = HK 5 (1892) II. 256-268. p.
EOE	Erdélyi Országgyűlési Emlékek
Fógel	Fógel József: II. Lajos udvartartása. 1516-1526. Bp., 1917.
Forgách	Forgách Ferenc, Ghimesy: <i>De statu reipublicae Hungaricae</i> . 1542-1572. Közli: Majer Fidél. bev.: Toldy Ferenc = MHHS XVI.
FRH	<i>Fontes Rerum Hungaricarum</i>
FRH III.	Báthory István lengyel király udvari számadáskönyveinek magyar és erdélyoszági adalékai. Kiad.: Veress Endre. Bp., 1918.

- FRT Fontes Rerum Transylvanicarum.
Erdélyi történelmi források. I-V.
Közrebocsájtja: Veress Endre. Bp., 1911-1921.
- Gyulafi Gyulafi Lestár: Följegyzései 1565-1605. Kiad.,
bev.: Szabó Károly. = MHHS XXXI. 3-48. p.
- Heidenstein Heidenstein, Reinold: De bello Moscovitico.
Cracoviae, MDLXXXIII. (1583)
- HK Hadtörténelmi Közlemények
- Hodos Hodos, Nerva: Vitejlile lui Mihai Voda Appreciate
in apus 1595-1599. Documente din vremuzile acelea.
Bucuresti, 1913.
- Istvánffy Istvánffy Miklós: Historia Regni Hungariae.
Viennae, Pragmae, et Tergesti, MDCCLVIII. (1758)
- Jakab Jakab Elek: Kocsárdi Gálffy János és a Báthoryak.
= SZ XXVIII. (1895) IX. 785-817. p.
- Jakab, 1876 Jakab Elek: A Ghyczyek Erdély történetében különös
tekintettel a kormányzási intézményre. Bp., 1876.
Értekezések a Történelmi Tudományok Köréből
(ÉTTK) VI/5.
- Kárpáthy Kárpáthy-Kravjánszky Mór: Gromo, János Zsigmond
testőrkapitánya. = MR I. 1936. 94-140. p.

- Komáromy, 1901 Komáromy András: Báthory Zsigmond udvartartásához. Erdélyi Múzeum (EM) 1901.
- Kőváry Kőváry László: Erdély történelme I-VI. Pest, 1859-66.
- Lázár Lázár Miklós: Erdély főispánjai. Különnyomat a Századok 1887-1889. évfolyamaiból.
- Lázár, 1858 Lázár Miklós: A gróf Lázár család. Kolozsvártt, 1858.
- Merényi Merényi Lajos: Báthory Zsigmond fejedelem udvari lovasága. = HK 8 (1894) II. 108-113. p.
- MHHD Monumenta Hungariae Historica I. osztály. Diplomataria.
- MHHD III. Monumenta Hungariae Historica I. osztály. Diplomataria. Magyar Történelmi Okmánytár. A Brüsszeli Országos Levéltárból és a Burgundi Könyvtárból. Kiad. Hatvani Mihály.
- MHHS Monumenta Hungariae Historica II. osztály, Scriptorum.
- MR Magyar Regnum. Egyháztörténeti Évkönyv. Budapest, 1936-1946.
- MTÉ Magyar Történelmi Életrajzok. Szerk.: Szilágyi Sándor. Budapest, 1885-1920.

- Nadányi Florus Hungaricus (Nadányi János): Historia. Amstelodami, 1663.
- Pellérdi Pellérdi Péter levele Báthory Zsigmondnak Szinán basán aratott győzelméről. Közzéteszi: Sörös Pongrác = Pannonhalmi Főapátsági Szent Gellért Főiskola Évkönyve (PHFÉVK) 1913-1914. 136-156. p.
- Possevino Possevino, Antonio: Transilvania (1584). Kiad.: Veress Endre. Bp., 1913. = FRT III.
- Somogyi Somogyi Ambrus: Historia rerum Ungaricarum et Transilvanicarum 1490-1605. = SRT II.
- SRT Eder, Joseph Carolus: Sriptores rerum Transsilvanicarum. I-II/1-2. Cibinii, 1797-1840.
- Sz Századok
- Szamosközy Szamosközy István történeti maradványai I-IV. Kiad.: Szilágyi Sándor. = MHHS 21., 28-30.
- Szádeczky, 1886 Szádeczky Lajos: Kornyáti Bekes Gáspár. = MTÉ 7. (1886) 2.
- Szádeczky, 1887 Szádeczky Lajos: Báthory István lengyel királlyá választása. Bp., 1887.

- Szádeczky, 1888 Szádeczky Lajos: Báthory István hadjáratai az oroszok ellen. = HK 1 (1888) 32-46. p., 225-245. p., 408-415. p., 537-548. p.
- Szádeczky, 1893 Szádeczky Lajos: A miriszlai ütközet az erdélyiek, Básta és Mihály vajda közt. = HK 6 (1893)
- Szádeczky, 1927 Szádeczky Lajos: A székely nemzet története és alkotmánya. Bp., 1927.
- Szádeczky, 1931 Szádeczky Lajos: Báthory István lengyel király magyar katonái az 1580-as muszka háborúban. = HK 33. (1931) 1-341. p.
- Szentgyörgyi Szentgyörgyi Mária: Jobbágyterhek a XVI-XVII. századi Erdélyben. Bp., 1962. = Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 27.
- SZF Székely felkelés 1595-1596 előzményei, lefolyása, következményei. Szerk.: Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979.
- SZKR Székely Krónika. kiad.: Kulcsár István. Pest, 1805.
- SZO Székely Oklevéltár I-VII. Szerk.: Szabó Károly, Szádeczky Lajos. Kolozsvár, 1872-1898.

- Trócsányi Trócsányi Zsolt: Erdély központi kormányzata 1540-1690. Magyar Országos Levéltár kiadványai. III. Hatóság és hivataltörténet. 6. Bp., 1980.
- Veress, 1897 FRH III. Báthory István király magyar hadserege. = HK 10 (1897) II. 277-297. p.
- Veress, 1909 Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből. (1592-1600) Gyűjtötte és közrebocsátja dr. Veress Endre = Monumenta Vaticana Hungariae (MHV) ser. 2. tom. 3.
- Veress, 1925 Veress Endre (Andrei): Campania creștililor in contra lui Sinan pasa din 1595. București, 1925. = Academia Romn. Memorile Sectiunii. Istorice Ser. 3. Tom. 4. Mem. 3.
- Veress, 1944 Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király levelezése. I-II. Hazai és külföldi levéltárakban gyűjtötte és közrebocsátja Veress Endre. Kolozsvár, 1944.